

УДК 32.324.329

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ ГРАФІЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ У ДОСЛІДЖЕННЯХ МІЖПАРТІЙНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИЧНА АПРОБАЦІЯ

Сергій Рибачок

*Національний університет «Острозька академія»,
кафедра політології,
вул. Семінарська, 2, 35800, м. Острог, Україна*

У статті розглядається еволюція партійної конкуренції в Україні та Польщі за допомогою методів графічного моделювання. Пояснюється графічна модель трикутника Нагаями та її евристичний потенціал для дослідження змін партійної конкуренції. Було з'ясовано, що еволюція партійної конкуренції в Україні відбувалась у декілька етапів. Перший етап характеризується формуванням партійної конкуренції розсіяного типу, тоді як на другому етапі спостерігається установа стабільної партійної конкуренції, але з тенденцією до формування системи із впливом «третіх» партій. Щодо питання розвитку партійної конкуренції у Польщі, то було з'ясовано, що партійна конкуренція протягом тривалого часу мала хаотичний характер, у 2007–2011 рр. наблизилася до біполярної, проте згодом міжпартійна конкуренція у 2015 р. набула формату, де одна партія отримує абсолютну більшість.

Ключові слова: партії, партійна конкуренція, трикутник Нагаями, Польща, Україна, графічна модель.

Процес трансформації інституту політичних партій та становлення багатопартійних систем змагального типу є характерним явищем для держав, які стали на шлях демократичних перетворень. Саме політичні партії є посередником, котрий здійснює транзит суспільних потреб до органів державної влади, а тому виконання цієї важливої для суспільно-політичного розвитку функції вимагає формування дієвих політичних партій, які здатні задовольнити попит громадянського суспільства на представлення інтересів у всій їх багатоманітності. Важливим аспектом у процесі трансформації інституту політичних партій є дослідження міжпартійної конкуренції, що дозволяє проаналізувати розвиток партійної системи і визначити її конфігурацію. З метою реалізації цього завдання ми спробуємо описати методологію побудови графічних моделей та здійснимо її апробацію під час аналізу міжпартійної конкуренції в Україні та Польщі.

Одним із найвідоміших дослідників партійних систем є французький науковець Моріс Дюверже, який у своїй праці «Політичні партії» пояснив процес формування партійної системи та сформулював низку закономірностей, котрі в політичній науці отримали назву «соціологічного закону Дюверже» [2]. Інший політолог Д. Рає під час дослідження партійних і виборчих систем виявив, що всі вони створюють умови для більшого представництва великих партій і зменшення представництва малих [12]. Науковці С. Ліпсет і С. Роккан у своїх дослідженнях стверджували, що «немає сенсу розглядати виборчі системи як незалежні, а партійні системи як залежні змінні. Партії намагаються впливати на виборче законодавство та вибирати таку систему агрегування, котра дозволяє їм укріпити свою позицію» [3]. Водночас у своїй статті американський політолог М. Уоллерстайн, аналізуючи характер взаємодії виборчої системи, форми державного правління та партійної системи у «нових» демократіях, стверджує, що «від

вибору тієї чи іншої форми правління залежить таке дуже важливе питання, як роль і вплив політичних партій» [8].

Серед українських і польських дослідників партійних систем, зокрема, можна назвати Ю. Шведа, А. Романюка, Н. Рагозіна, М. Примуша, а Малашевича, А. Антошевського, М. Марковського, А. Романюка, у працях яких розглянуто сучасні підходи до визначення партійних систем, їхню типологію, проаналізовано роль і місце партій у сучасних представницьких демократіях [5; 6; 7]. Сучасні тенденції у діяльності політичних партій і формування партійної системи України висвітлено в монографії М. Рогозіна [6]. А. Мелешевич вивчає інституалізацію партійних систем у посткомуністичних країнах [11]. Польські дослідники А. Антошевський, М. Марковський вивчають історію та розвиток виборчої та партійної системи Польщі, починаючи з 1989 р. [1; 10].

Проте більшість українських та польських науковців досліджують зміни у партійних системах, оперуючи якісними характеристиками, зрідка використовуючи кількісні показники. Водночас у світовій політологічній думці дедалі більше набувають поширення кількісні та графічні методи наукового пізнання, які, на жаль, епізодично використовуються вітчизняними науковцями. Зокрема, у працях іноземних політологів досить часто поряд із кількісними методами досліджень можна зустріти застосування графічних моделей, одним з яких є метод побудови трикутника Нагаями, досить докладно описаний у працях Б. Грофмана, Р. Далімонте, А. Чіарамонте, С. Фельда [9]. Евристична цінність цієї методології полягає у тому, що за її допомогою можна звести до одного графічного відображення значний масив кількісних даних і забезпечити наочність під час проведення компаративного аналізу.

Отже, метою статті є порівняння еволюції партійної конкуренції в Україні та Польщі, використовуючи методологію побудови графічних моделей.

Для дослідження еволюції партійної конкуренції в Україні та Польщі буде використано метод графічних моделей. Варто зауважити, що партійні системи України та Республіки Польща було обрано об'єктом дослідження не випадково. На початку 90-х рр. ХХ століття в обох державах розпочався процес демократизації і формування партійних систем змагального типу. Зважаючи на те, що вихідні умови в обох державах були дуже схожими, ми вирішили спробувати дослідити, яким чином відбувалася динаміка змін партійної конкуренції в обох державах, які наслідки це мало для формування як парламентського, так і електорального рівнів обох країн.

Потрібно також зазначити, що методи графічних моделей використовуються для дослідження партійних систем як українськими, так і польськими науковцями не дуже активно, хоча методика їх застосування досить докладно описана у працях західних дослідників. у нашому дослідженні до уваги буде взятий один із найбільш поширених у західній політичній науці метод графічних моделей, так званий трикутник Нагаями.

Західні дослідники-компаративісти використовували трикутник Нагаями для дослідження партійних систем у країнах із мажоритарною виборчою системою абсолютної більшості. Проте в подальшому за допомогою цієї моделі почали досліджувати і партійні системи, утворені із застосуванням пропорційної формули. Більше того, Р. Таагапера, досліджуючи партійні системи Франції, Великобританії та США, запропонував використовувати трикутник Нагаями для порівняння показників партії-лідера не тільки з результатами другої партії у рейтингу, а й із будь-якою іншою партією – суб'єктом політичної конкуренції, що дає можливість порівнювати міжпартійну конкуренцію. Також політологом було запропоновано досліджувати міжпартійну конкуренцію не лише через розподіл голосів, а й через розподіл місць у парламенті з метою порівняння відмінностей у міжпартійній

конкуренції на виборчому та парламентському рівнях [9]. Водночас Б. Грофман, Р. Далімонте, А. Чіарамонте, С. Фельд порівняли трикутник Нагаями зі своїм, сегментованим на вісім частин, який відображає позиції першої та другої у рейтингу політичних партій країни, що дало можливість докладніше аналізувати міжпартійну конкуренцію як у пропорційних виборчих системах, так і у мажоритарних, змішаних.

Сам метод трикутника Нагаями отримав поширення у західній політичній науці завдяки публікаціям Стівена Ріда, професора університету Чуо (Токіо, Японія), котрий використав графічну модель, запропоновану японським дослідником Масао Нагаямоу, для демонстрації дієвості законів Дюверже на прикладі Італії [13].

Графічне зображення трикутника Нагаями, який використовував у своїх дослідженнях С. Рід, має такий вигляд (Рис. 1.1):

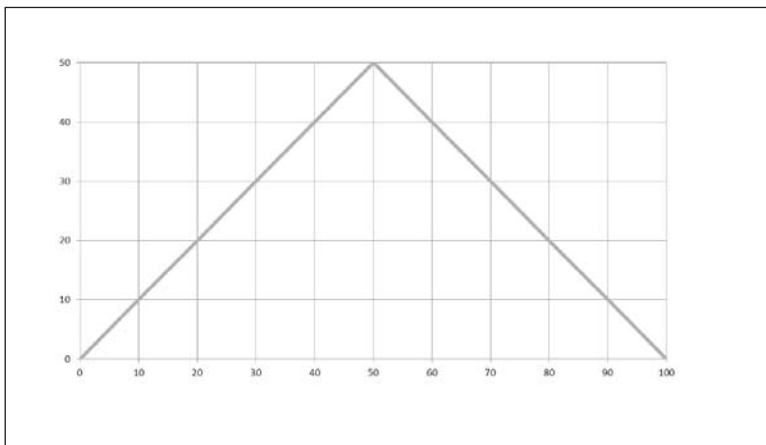

Рис. 1.1. Графічне зображення трикутника Нагаями

Методика використання трикутника Нагаями під час дослідження партійних систем використовується таким чином: вісь абсцис має шкалу від 0 до 100, на якій дослідник має розмістити точку, яка відповідає відсотковому результату партії – переможця виборів у певному окрузі (надалі партія А. – *Авт.*), і провести уявну вертикальну лінію на осі у. Вісь ординат обмежена періодом від 0 до 50, на якій розміщується точка, що відповідає відсотковому результату партії, яка посіла друге місце на виборах (надалі партія В. – *Авт.*). Модель має вигляд трикутника через те, що як змінні використовується співвідношення результатів двох партій, які отримали найвищі електоральні результати, а оскільки партія В не може мати результат, вищий ніж партія А, то частина площини залишиться невикористаною, тому квадрант ділиться навпіл медіаною для відокремлення «ефективної» площини від тієї, яка не може бути задіяною. Інша сторона трикутника побудована за тим самим принципом – із заміною співвідношення результатів партій на протилежні значення, а отже, вершини трикутника Нагаями визначаються координатами 0,0 – 50,50 – 0,100. Найвищою точкою трикутника є координати 50,50, які символізують абсолютно рівний розподіл голосів виборців між двома партіями-переможцями, який у науковій літературі часто називають еквілібріумом Дюверже [4].

Модель трикутника Нагаями, як правило, використовується для візуалізації формату міжпартійної конкуренції в одномандатних округах за мажоритарною системою виборів.

Тобто у випадку, якщо територія країни поділена на 50 виборчих округів, то на трикутнику Нагаями має бути розташовано 50 точок, які демонструють результати перших двох переможців виборів у кожному з округів країни. Скупчення більшості точок у певній частині трикутника свідчатиме про переважаючий характер міжпартійної конкуренції у державі. Проте метод адаптований і для дослідження пропорційної системи виборів.

Дещо пізніше методологія застосування трикутника Нагаями була доопрацьована групою західних дослідників, які запропонували виокремити в межах трикутника вісім сегментів, кожен із яких демонструє певний тип конкуренції [9]. Сегментований трикутник Нагаями має такий вигляд (Рис. 1.2):

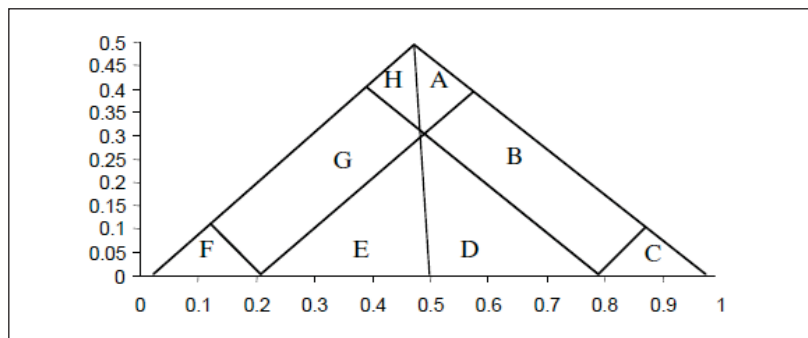

Рис. 1.2. Сегментація трикутника Нагаями

Сегментація трикутника дозволяє чіткіше визначити зони різних типів конкуренції. Наприклад, концентрація точок у зонах а та Н свідчить про біполярний формат конкуренції, а присутність показників у зоні С – про монополярність. Докладніше пояснимо сегментацію трикутника Нагаями. За допомогою медіани трикутника AD та ще чотирьох допоміжних ліній трикутник Нагаями ділиться на 8 сегментів, які симетричні щодо медіани. Кожному сегменту присвоюється відповідна буква. у правій частині трикутника (A+B+C+D) партія-переможець набирає більше 50% голосів, у лівій (H+G+F+E) – отримує менше половини голосів.

У сегментах H+A+B+C розташовуються округи зі слабкими третіми партіями, фіналісти розділяють між собою більшість голосів виборців. Сектор С позначає ситуацію абсолютного домінування однієї партії, яка отримує 80% і більше голосів електорату.

Таким чином, частину A+H+G+F можна назвати «конкурентною», оскільки в ній відбувається інтенсивне змагання як мінімум між двома партіями. Сегмент F характеризується розсіяною конкуренцією, де у виборах беруть участь значна кількість партій, але максимально можлива підтримка партії становить лише 20% голосів. Поблизу вершини трикутника (сегменти A+H) концентруються випадки з біполярним форматом змагання та слабкими (або зовсім відсутніми) третіми політичними силами. у сегменті D+E дві перших політичних партій не домінують на електоральній арені, між ними немає інтенсивної боротьби. Тобто становище таких політичних сил є нестабільним і часто змінним залежно від обставин. Цей сектор можна порівняти із проміжною зоною до формування конкурентної боротьби між двома чи більше партіями.

У дослідженні ми використаємо цю графічну модель із метою демонстрації змін часток впливових партій в Україні та Польщі протягом усіх виборчих циклів із початку неза-

лежності. Окрім того, з метою демонстрації відмінностей між рівнями конкуренції під час виборів та після розподілу місць у парламенті ми розмістимо на графічній моделі окремі точки, які відповідають парламентському рівню конкуренції та виборчому. Для цього точки конкуренції найвпливовіших партій України отримують індекси UE (Ukraine Electoral) для електорального рівня дослідження та UP (Ukraine Parliament) для парламентського рівня, а також цифрові показники року проведення виборів (наприклад, UE91 потрібно розуміти як точку конкуренції українських партій на електоральному рівні за результатами виборів 1991 р.). Польські політичні партії отримують індекси PE (Poland Electoral) та PP (Poland Parliament) і відповідні цифрові показники року проведення виборів. Після розташування точок у системі координат ми з'єднаємо показники у хронологічному порядку й отримаємо дві криві, які дозволять візуалізувати динаміку зміни формату конкуренції.

Візуалізація динаміки змін партійної конкуренції в Україні за допомогою трикутника Нагаями протягом 1994–2014 рр. демонструє такі результати (Рис. 1.3).

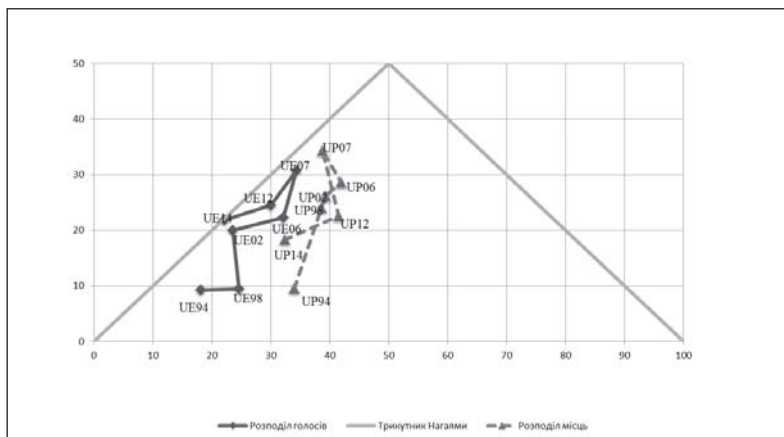

Рис. 1.3. Трикутник Нагаями для України*

* Джерело: власні розрахунки автора

1. За результатами перших двох виборчих циклів, а саме – парламентських виборів у 1994 та 1998 рр., можемо відзначити, що партійна конкуренція перебуває у сегменті Е, так званому проміжному періоді. Цей період характеризується відсутністю домінування двох найбільших політичних партій на політичній арені, а також інтенсивної конкуренції між ними.

2. Розглянувши розподіл місць у парламенті, можна спостерігати чітку тенденцію переходу до усталеної міжпартійної конкуренції, що вказує на суттєву різницю у форматі міжпартійної конкуренції на електоральному та парламентському рівнях, що також може бути викликано післявиборчим укрупненням парламентських фракцій (це неодноразово спостерігалось в Україні).

3. Наступний етап еволюції партійної конкуренції за розподілом голосів тривав протягом 2002–2007 рр. Цей етап характеризується тенденцією до усталеної конкуренції між партіями. За сегментацією трикутника Нагаями цей етап потрапив до сегменту G, тому можна стверджувати, що конкуренція відбувалась як мінімум між двома найбільшими партіями.

4. у 2007 р. було часткове наближення партійної конкуренції в Україні до біполярної, коли тільки дві партії змагаються за владу.

5. Міжпартійна конкуренція на парламентському рівні продемонструвала, що у 2007 р. відбувалося наближення до сегменту Н, що вказує на характер біполярної міжпартійної конкуренції, а це може пояснюватися впливом пропорційної виборчої системи, яка суттєво прискорила інституалізацію політичних партій як основних політичних акторів в Україні.

6. у 2012 та 2014 рр. за розподілом голосів можна спостерігати повернення формату партійної конкуренції до сегменту G, який характеризується домінуванням двох партій, але вплив на процес прийняття рішень залишається також і за «третіми» партіями.

7. За розподілом місць у парламенті спостерігається тенденція із більш чітким наближенням до формату міжпартійної конкуренції, коли «треті» партії мають суттєвий вплив. Така тенденція може бути пояснена поверненням до змішаної виборчої системи, коли партія із єдиного суб'єкта політичної боротьби перетворилась у домінуючого.

Таким чином, еволюція партійної конкуренції в Україні показує, що суттєві зміни відбулись у виборчих циклах після 2000 р. Якщо під час першого виборчого циклу значення партій-лідерів містились у сегменті розсіяної конкуренції, а під час другого – впритул до нього, то результати виборчих циклів 2002, 2006 та 2007 рр. демонструють постійне зростання частки голосів партій-лідерів та поступове зменшення рівня впливовості «третіх» політичних сил. Тенденція суттєво змінюється лише під час парламентських виборів 2012 та 2014 рр., за результатами яких ми можемо спостерігати поступове зменшення ролі переможців та відхід від сформованого на попередніх виборах тренду до біполярного формату змагань. Водночас, порівнюючи структуру графічного відображення даних електорального та парламентського рівнів, ми можемо з упевненістю констатувати, що виборча формула, яка застосовується в Україні для розподілу мандатів між переможцями виборів, суттєво викривлює реальне волевиявлення громадян та надає електорально необґрунтовані переваги партіям-переможцям. Заради об'єктивності потрібно зазначити, що вказаний ефект властивий усім без винятку виборчим формулам, оскільки під час кожного виборчого циклу утворюється запас неефективно використаних голосів виборців, які підлягають розподілу між партіями, які подолали виборчий бар'єр. Зменшення ваги цього ефекту можливе лише за умови формування стабільної партійної системи та більш результативного голосування виборців, що, у свою чергу, неможливо у державах із нетривалою історією демократії. Також суттєва відмінність між результатами голосування за партії і розподілом місць у парламенті виникає завдяки мажоритарному сегменту виборчої системи України, який дозволяє участь у виборах непартійних кандидатів, які під час формування парламентських фракцій приєднуються до переможців, викривлюючи таким чином електоральні результати партій порівняно з розподілом місць у парламенті. Порівнюючи криві UE та UP, ми можемо відзначити, що розташування точок конкуренції суттєво відрізняється у бік укрупнення політичних акторів. Зокрема, під час діяльності парламенту, сформованого за результатами виборів 2007 р., конкуренція між партіями-переможцями впритул наблизилася до біполярного формату змагань, що не корелюється з результатами виборів у відсотковому вираженні отриманих голосів.

Аналізуючи динаміку розвитку міжпартійної конкуренції у Республіці Польща, можемо відзначити суттєві відмінності порівняно з Україною. (Рис. 1.4).

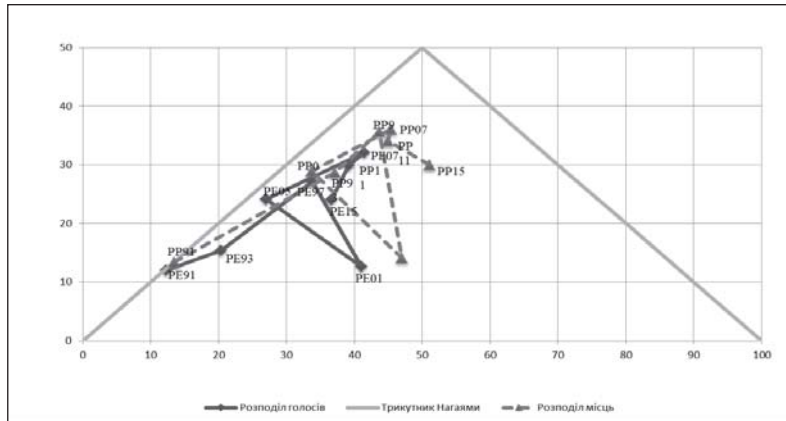

Рис. 1.4. Трикутник Нагаями для Польщі*

* Джерело: власні розрахунки автора

Можна зауважити, що, на відміну від України, динаміка змін міжпартійної конкуренції у Польщі за розподілом голосів має ознаки хаотичності. Якщо в Україні простежується чіткий поступальний рух до двопартійного формату конкуренції, то в Польщі напрям руху кривої від одних виборів до інших неодноразово змінював траєкторію. На основі аналізу графічної моделі ми можемо зробити такі висновки:

1) протягом перших трьох виборчих циклів міжпартійна конкуренція зосереджувалась у сегменті G, поступово рухаючись у напрямку від атомізованої партійної системи до двопартійного формату змагань;

2) після парламентських виборів 2001 р. точка конкуренції перемістилась у сегмент E, що свідчить про чітку тенденцію до формування системи з домінуючою партією;

3) за результатами виборів 2005 р. точка міжпартійної конкуренції повернулася до середньої частини сегменту G, для якого є *характерним* значний рівень конкуренції між лідерами перегонів за умови сильної позиції третіх партій;

4) після виборчого циклу 2007 р. формат міжпартійних змагань перемістився до сегменту H, для якого, як відомо, характерний двопартійний формат конкуренції, але після 2011 р. знову повернувся до верхньої частини сегменту G;

5) виборчий цикл 2015 р. показав, що тенденція руху міжпартійної конкуренції до сегменту G триває, а отже, значний рівень конкуренції між двома лідерами виборчих перегонів зберігається, але позиції третіх партій зростають.

Проте за розподілом місць формат міжпартійної конкуренції має деякі відмінності від міжпартійної конкуренції на електоральному рівні. Починаючи з 2007 р., можна спостерігати рух до біполярної міжпартійної конкуренції з несуттєвим впливом «третіх» партій, але вже у 2015 р. міжпартійна конкуренція має формат, у якому одна партія отримує понад 50% голосів, «треті» партії повністю втрачають свій вплив, а друга партія має вплив, але не суттєвий. Така тенденція у випадку Польщі може пояснюватись особливостями виборчої системи із застосуванням виборчої квоти Д'Онта, яка здійснює дискримінаційний вплив на «малі» партії і надає необґрунтовано високі переваги партіям-переможцям.

Різноспрямованість руху кривої у трикутнику Нагаями ще раз підтверджує високий рівень залежності формату партійної системи Польщі від стабільності електоральних упо-

добань населення держави. Проте виборчі цикли 2011 та 2015 рр. демонструють подібну тенденцію і в Україні – наближення міжпартійної конкуренції на електоральному рівні до формату значної конкуренції між двома партіями-лідерами, але із значним впливом третіх партій. Водночас така тенденція може вказувати і на рух до розсіяної міжпартійної конкуренції, але на парламентському рівні конкуренції спостерігається суттєва різниця тенденцій між Україною та Польщею.

Отже, графічна модель трикутника Нагаями демонструє те, що еволюція партійної конкуренції в Україні та в Польщі відбувалась у декілька етапів. в Україні перший етап характеризується розсіяною партійною конкуренцією і наявністю значної кількості партій, які беруть участь у виборчому процесі, але жодна партія не має достатньої переваги над іншими. Водночас партії часто змінюються залежно від електоральних уподобань. Другий етап характеризується встановленням стабільної партійної конкуренції, де дві партії мають значний вплив і змагаються між собою, проте «треті» партії зберігають значний вплив. Такий тип партійної конкуренції можна назвати багатополярним. Проте сьогодні можна спостерігати можливу тенденцію до «реверсу» партійної конкуренції до розсіяного типу. Значною мірою цьому сприяє застосування змішаної виборчої системи, яка дозволяє участь у виборах кандидатів без партійної приналежності, котрі після виборів приєднуються до фракцій парламенту, викривлюючи таким чином результати голосування за пропорційним сегментом системи.

Еволюція міжпартійної конкуренції у Польщі як на електоральному, так і на парламентському рівні відбувалась доволі хаотично, але після останнього виборчого циклу міжпартійна конкуренція парламентського рівня еволюціонувала від багатополлярної до біполярної, за якої партія-лідер отримує понад 50% голосів, а «треті» партії повністю втрачають вплив. Така ситуація пояснюється застосуванням виборчої квоти Д'Онта, за якою перевага під час розподілу місць у парламенті надається великим партіям, зокрема й за рахунок дискримінаційного впливу на розподіл місць партій із незначними електоральними результатами.

Також потрібно відзначити, що використання методів графічних моделей, зокрема трикутника Нагаями, дає можливість не лише дослідити міжпартійну конкуренцію і пояснити, які чинники можуть впливати на той чи інший її тип, а й дозволяють за допомогою візуалізації великого масиву даних відстежувати тенденції до змін у певному хронологічному відрізку.

Список використаної літератури

1. Антошевський А. Розвиток польської партійної системи після 1989 року /А. Антошевський //Магістеріум. – 2008. – № 31. – С. 78.
2. Дюверже М. Политические партии /М. Дюверже. – Академический проект, 2007. – 544 с.
3. Липсет С. Структуры размежеваний, партийные системы и предпочтения избирателей /С. Липсет, С. Роккан //Центр социальных научно-информационных исследований отделения политической науки. – 2004. – № 4. – С. 222, 244.
4. Лихтенштейн А. Эквilibrium Дюверже в условиях ограниченной конкуренции: думские выборы 2003 /А. Лихтенштейн, Н. Яргомская //Полис. – 2005. – № 1. – С. 142.
5. Примуш, М. Історія і теорія політичних партій /М. Примуш. – Донецьк :КПИС, 2000. – 260 с.
6. Рагозин Н. Украина: партии и партийная система /Н. Рагозин. – Донецьк :Норд-пресс, 2006. – 202 с.
7. Романюк А. Партії та електоральна політика /А. Романюк, Ю. Шведа. – Львів :ЦПД – Астролябія, 2005. – 365 с.

8. Уоллерстайн М. Избирательные системы, партии и политическая стабильность / М. Уоллерстайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://www.polisportal.ru/files/File/puvlication/Starie_publicacii_Polisa/V/1992-5-6-13-Wallerstein_Izbiratelnie_sistemi.pdf.
9. Grofman B. Comparing and contrasting the uses of two graphical tools for displaying patterns of multiparty competition :Nagayama diagrams and simplex representations /B. Grofman, R. D’Alimonte, A. Chiaramonte, S. Feld //Party politics. – 2004. – Vol. 10. – № 3. – P. 273–299.
10. Markowski R. System wyborczy – system partyjny – jakość demokracji / R. Markowski [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://www.isp.org.pl/files/5085946460410533001263554687.pdf>.
11. Meleshevich A. Party systems in post-Soviet countries: a comparative study of political institutionalization in the Baltic States, Russia, and Ukraine /A. Meleshevich. – USA :Palgrave Macmillan, 2007. – 262 p.
12. Rae D. The Political Consequences of Electoral Laws /R. Rae. – Yale University Press, 1972. – 218 p.
13. Reed S. Duverger’s Law is Working in Italy /S. Reed //Comparative Political Studies. – 2001. – № 34. – P. 312–327.

**THE USE OF GRAPHIC MODELING METHODS OF RESEARCH
INTO INTERPARTY COMPETITION IN UKRAINE AND POLAND:
METHODOLOGICAL PRINCIPLES AND PRACTICAL VALIDATION**

Serhii Rybachok

*The National University of Ostroh Academy,
Department of Political Science
Seminarska St., 2, 35800, Ostroh, Ukraine*

The article deals with the evolution of party competition in Ukraine and Poland using graphical modeling methods. The graphic model of the Nagayama triangle and its heuristic potential for the study of changes in party competition is explained. It was found that the evolution of party competition in Ukraine took place in several stages. The first stage was characterized by the formation of dispersed party competition, while the second stage witnessed the establishment of stable party competition, though with a tendency to form a system influenced by “third party” parties. As to party competition development in Poland, it was found that it was chaotic for a long time, but in 2007 and 2011 it became more bipolar. However, later in 2015 interparty competition acquired the format with one party winning an absolute majority.

Key words: parties, party competition, Nagayama triangle, Poland, Ukraine, graphic model.